

K VYBRANÝM VLASOVÝM OZDOBÁM NOVOVEKU – ANALOGICKÁ REKONŠTRUKCIA UHORSKEJ PARTY Z LOKALITY RUSKÁ

Terézia TOMAŠOVIČOVÁ

Pamiatkový úrad
Cesta na Červený most č. 6
814 06 Bratislava
terezia.tomasovicova@pamiatky.gov.sk
ORCID: 0000-0002-2716-5951

TOMAŠOVIČOVÁ, Terézia. To the Specific Headgears of Early Modern Period – Analogical Copy of Hungarian Parta from Ruská. In *Studia Historica Nitriensia*, 2022, vol. 26, no. 1, pp. 203-218, ISSN 1338-7219, DOI: 10.17846/SHN.2022.26.1.203-218.

Many dress accessories were not only fulfilling a functional purpose, in fact, they had a symbolical meaning and communicational significance, unequivocally perceived by all the members of the contemporary society, while, of course, also allowing some particular individual aesthetic preferences of the wearer, whether it be male or female, whom they were defining within their age, family status and social class. This category also includes specific headgears, objects of artistic or craftsmanship character referred to as headbands, more precisely Hungarian partas. The aim of the paper is to illustrate a more complex picture of the findings of female headgears, more specifically decorative headbands or partas, which we interpret within a wide context of related sources of period clothing and of a deeper symbolical meaning. This is all being carried out within the context of previous exploration and also newly recovered archaeological findings while using an interdisciplinary research. The practical outcome of this project is a creation of an analogical copy of a specific archaeological find of a Hungarian parta that comes from a double-nave Church of the Elevation of the Holy Cross in Ruská (Eastern Slovakia).

Kľúčové slová: novovek; uhorské kráľovstvo; vlasový šperk; parta; bogláre; rod Dobó;

Keywords: Early Modern Period; Hungarian Kingdom; Headgear; Parta; Clasp; Dobó Family;

Úvod

Systematické spracovávanie novovekého nálezového materiálu súvisiaceho s odevnou kultúrou je v našom prostredí stále pomerne zriedkavé. Napriek tomu, že odevné súčasti a šperky sa vo všeobecnosti zvyknú tešiť záujmu odbornej verejnosti, v prípade čeleniek, respektíve párt štúdium výrazne komplikuje stav zachovania jednotlivých exemplárov. Vo všetkých skúmaných prípadoch¹

¹ Príprave tohto príspevku predchádzal výskum v depozitároch SNM – Archeologického múzea v Bratislave, Archeologického ústavu SAV v Nitre, Pamiatkového úradu SR v Trnave a Mú-

ide o hrobové nálezy, zachované vo forme fragmentov. Hoci po degradácii organických súčastí sa ostatné komponenty ako kovové nášivky, korálky, bogláre vo väčšine prípadov zachovávajú v pomerne dobrom stave, ide o veľmi jemný a citlivý materiál, ktorý sa pri exkavácii, alebo následnom konzervovaní môže doslova „rozpadnúť“.² Dôležité informácie o spôsobe nosenia, upevnenia a aplikácie do celkového účesu v rámci primárnej nálezovej situácie preto poskytuje fotografická dokumentácia zachytávajúca

Obr. 1. Nález novovekej party in situ, lok. Hrabušice, kostol Sv. Vavrinca.
Foto: HUDÁKOVÁ – HUDÁK – TIMURA 2019, s. 193.

stav nálezu in situ, ešte pred jeho exkaváciou (obr. 1). Výskum pokrývok, respektíve ozdôb hlavy v období novoveku však poskytuje aj možnosť štúdia iných prameňov, zachytávajúcich tieto predmety v reálnom čase ich používania, kedy tvorili každodenné súčasti živej kultúry. V tomto smere ide o archívne pramene, ktoré sa o nich zmiňujú pomerne často, nakoľko bývali vo všeobecnosti predmetom testamentárneho dedenia nie len v prostredí šľachty ale aj medzi bohatšími obyvateľmi miest. Vyobrazenie celého odevného kompletu v pôvodnej farebnosti a detaile s jeho jednotlivými súčastami a šperkami a rovnako aj jeho nositeľky dokumentujú ikonografické pramene. V rámci novovekého meštianstva síce nedisponujeme takým množstvom vyobrazení aké sa zachovalo z prostredia uhorskej aristokracie, avšak tieto pramene nie sú v našom prostredí výnimkou. Zatiaľ čo celofigurálne reprezentačné vyobrazenia a polportréty zachytávajú manželky a dcéry uhorských magnátov, podobizne významných osobností mestského života a ich rodinných príslušníkov bývajú pomerne často súčasťou epitafov, či už ich ústredného obrazu alebo menších medailónov. Práve tieto umelecké diela domácich tvorcov veľmi jednoznačne vypovedajú o lokálnych módných preferenciách a odevných špecifikách v jednotlivých mestách a regiónoch a ako také poskytujú možnosť konfrontácie s primárnymi archeologickými nálezmi.

Cieľom príspevku nebolo zostavenie katalógu všetkých známych pokrývok/ozdôb hláv, ale na základe konkrétneho nálezového celku – súčastí party mladého dievčaťa spríbuzneného s rodom Dobóovcov z dvojloďového Kostola Povýšenia

zea a Kultúrneho centra južného Zemplína v Trebišove. Touto cestou by som rada poďakovala vedeckým pracovníkom týchto inštitúcií za sprístupnenie vybraných nálezov a umožnenie ich štúdia – menovite Mgr. Igorovi Chomovi, PhDr. Petrovi Bednárovi, CSc., Mgr. Petre Kmeťovej, PhD. a predovšetkým PhDr. Beáte Kereštanovej, Mgr. Ľudmile Šnajderovej a Mgr. Jakubovi Šnajderovi.

² Ústna informácia – PhDr. P. Baxa. Výskum realizovaný v Kopčanoch v r. 2004 priniesol jeden hrobový nález dievčenskej členky (venčeka), avšak tento materiál bol pri vyzdvihnutí zničený. BAXA, Peter – GLASER-OPITZOVÁ, Renáta. Prvé výsledky výskumu cintorína pri kostole sv. Margity v Kopčanoch. In *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja*, 2004, roč. 8, s. 17-25. Starostlivá exkavácia party je dokumentovaná napr. realizátormi výskumu v Hrabušiciach. HUDÁKOVÁ, Mária – HUDÁK, Matúš – TIMURA, Juraj. Hrabušice. Výmena bleskozvodov na rímskokatolíckom farskom kostole Sv. Vavrinca. Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu č. 2/2019. Múzeum Spiša, Spišská Nová Ves, 2019.

sv. Kríža z Ruskej vytvoriť zodpovedajúcu analogickú, respektíve vizuálnu rekonštrukciu³ predmetu, ktorý interpretujeme v širšom kontexte dobového odievania novoveku, jeho lokálnych špecifik a zároveň aj hlbšieho symbolického významu. Vytvorením rekonštrukcie party a jej následnou prezentáciou bude umožnené zoznámiť sa s touto špecifickou odevnou súčasťou širšiemu okruhu odbornej, ale aj laickej verejnosti.

Vybrané vlasové ozdoby v kontexte novovekej každodennosti

Pri štúdiu ženských pokrývok hláv či už v archívnych prameňoch, súčasnej etnografickej literatúre, alebo správach z archeologických výskumov sme často konfrontovaní s rôznymi pojmami, používanými na opis tej istej odevnej súčasti, prípadne jej variácií.⁴ Problémom je aj typologicky klasifikovať jednotlivé pokrývky hláv / vlasové šperky, nakoľko niektoré môžu spadať do viacerých kategórií zároveň, alebo práve naopak nie sú zaraditeľné jednoznačne ani do jednej.⁵

Primárne treba spomenúť, že ani označenie „súčasť odevu“ nemusí byť v stredo európskej odbornej literatúre prijatá s pochopením, napriek tomu, že angloamerickí bádatelia týmto pojmom vo všeobecnosti zvyknú označovať celé spektrum predmetov od šperkov až po taštičky, zrkadielka a hrebene, vrátane dobových pokrývok hláv.⁶ Zaujímavým prístupom je rozlišovanie pokrývok hlavy vo forme vencov alebo čeleniek na odevné súčasti, respektíve šperky na základe použitého materiálu, z ktorého bola vytvorená ich vnútorná výstuž.⁷ Zastávam názor, že pri tomto type predmetov, respektíve nálezov nie je možné explicitne

³ BIRKUŠOVÁ, Sylvia – BLONSKA, Anna – PILNÝ, Ivan. Výber základných pojmov, materiálov a postupov používaných pri reštaurovaní textilu. In BIRKUŠOVÁ, Sylvia (ed.). Rub i lice liturgických textílií. Bratislava, 2016, s. 211-212.

⁴ Výrazným problémom pri štúdiu pokrývok hláv je terminologická nejednotnosť a veľká variabilita používaných pomenovaní. V archívnych prameňoch sa stretávame s pojmami parta, partica, korunka prámovaná, závojová korunka, kopeta... atď. Maďarsky písaná literatúra navyše rozlišuje pojmy jednoduchá parta, dvorská parta, široká parta, úzka parta, talianska parta, parťový pás(ik), kvetovaná, prípadne boglárová parta atď. V západnej literatúre ako aj v niektorých príspevkoch z nášho domáceho prostredia môžeme naopak konštatovať klasifikovanie rôznych typov týchto pokrývok, respektíve ozdôb pod zhrňujúcim pojmom vienok alebo čelenka. Na porovnanie: NACHTMANNOVÁ, Alena. Mezi tradicí a módou. Odívání v Čechách od renesance k baroku. Praha, 2012, 303 s.; MÉRAI, Dóra. „The True and Exact Dresses and Fashion“ BAR International Series 2078, 2010, 97 s.; HORVÁTH, Béla. A Tiszaörvényi pártá és pártáöv. In Folia Archaeologica 1970, roč. XXI, s. 157-167; DUCHOŇOVÁ, Diana. Inventár cenností grófký Eufrozíny Balassovej z roku 1630. In Historické rozhľady, 2005, roč. II, s. 305-309; BEDNÁR, Peter – KVASNICOVÁ, Magdaléna – RATIMORSKÁ, Priska. Komárno – bývalá rezidencia a kolégium jezuitov. In Archaeologica historica, 2005, roč. XXX, s. 149 – 163; DRENKO, Zoltán. Zaniknutý kostol vo Svodíne. In Zborník SNM – Archeológia, 2003, roč. XCVII, s. 149-170; DRENKO, Zoltán. Archeologický výskum v Dolných Strhároch. In Zborník SNM – História, 1982, roč. LXXVI, s. 105-130.

⁵ Problém nastáva predovšetkým pri snahe o rozlíšenie vencov a čeleniek, respektíve párt a korún, ktoré majú mnohé spoločné, alebo podobné technologické znaky a ich presné charakteristiky nie sú úplne jasné.

⁶ EGAN, Geoff – PRITCHARD, Frances. Dress Accessories c. 1150 – c. 1450. London, 2018, 438 s.

⁷ LENGYELOVÁ, Tünde. Život na šľachtickom dvore. Bratislava, 2016, s. 104.

stanoviť hranicu medzi šperkom a odevnou súčasťou,⁸ nakoľko ženské pokrývky hláv sú predmety vysokej estetickej hodnoty, spájajúce v sebe okrem praktickej a reprezentačnej funkcie aj symbolický obsah. Vhodným spôsobom dopĺňali odev a reflektovali vývoj dobovej módy a jej lokálne špecifiká rovnako v estetickej ako aj vo funkčnej rovine.

Vence a venčeky

Ozdobné vence vo forme naturalistických alebo štylizovaných kvetov z drôtkov omotaných farebnou priadzou v našich zemepisných šírkach predstavovali ozdobu hláv mladých slobodných dievčat, symbolicky odkazujúcu na tzv. „panenský vienok“ – symbol a atribút dievčenskej nevinnosti a cnosti. Pre úpravu účesu s takýmto venčekom bol rozhodujúci výhradne stav nositeľky, nezávisle na jej veku. Zaujímavosťou je však skutočnosť, že identické venčeky na hlavách zomrelých sa vyskytujú aj u malých chlapcov, respektíve mladíkov, čo symbolizuje rovnakú cnosť ako v prípade dievčat, zatiaľ čo na duchovnú službu a celibát odkazujú tieto nálezy v hrobách mníchov a kňazov. Okrem kvetov sa venček mohol zdobiť aj perlami, o čom svedčí odkaz v testamente istého Blažejka zo Šiaha z r. 1448.⁹ Vo funerálnom kontexte sú označované ako pohrebné vence a objavujú sa predovšetkým v hrobách detí a nedospelých žien. Túto symboliku dokladajú viaceré ikonografické pramene ale aj archeologické nálezy.¹⁰ Pohrebných vencov mohol mať pochovaný pridaných viac ako jeden, pričom nutne nemuseli byť uložené na hlave, alebo v jej tesnej blízkosti. Príkladom môže byť pohreb detí z rodu Henkelovcov – štvrtýždňového Lazara Henkela (1651) a osemmesačnej Emerencie Henkelovej (1653 – 1654) ktoré boli obe pokryté malými venčekommi z rozmarínu, ruty a jazmínu.¹¹ Okrem pravých vencov mohli byť použité aj umelé, ktorých základom bol korpus z kovových drôtkov, na ktorý sa pripevňovali textilné kvety, stužky, kovové ozdoby (často v tvare flitrov alebo kvietkov), prípadne perly a sklenené koráliky.¹²

Party, korunky a čelenky

Z ozdôb v tvare vencov sa postupne vytvorili party obručovej formy, symbolicky odkazujúce na reálne vence pôvodne vité zo živých kvetín. To, že kvety (či už živé alebo umelé) bývali do týchto ozdôb často zakomponované jasne dokladajú ikonografické pramene. Na epitafe rodiny Horváth – Stansith (Stančík) z r. 1584 vidíme, že kým staršie ženy si vlasy aj časť tváre zahalili prísnyim zavíťm, tri mladšie dievčatá majú vlasy upravené do účesu, ktorý zdobí parta, respektíve pokrývka hlavy ozdobená červenými kvetmi a perlami (obr. 2). Hoci podklad

⁸ Na porovnanie KRÍŽOVÁ, Alena. Ozdoba, okrasa, šperk (Několik poznámek k terminologii a k obsahu pojmů). In *Folia Ethnographica*, 2005, roč. 39, s. 17-25.

⁹ SEDLÁK, Vincent. Príspevok k stredovekému odevu a textilu na Slovensku. In *Slovenský národopis*, 1968, roč. 16, č. 4, s. 508.

¹⁰ HAJNÁ, Milena. Šaty chodící. Každodennost a symbolika ve šlechtickém šatníku raného novověku. České Budějovice, 2016, s. 113-115.

¹¹ ZUBERCOVÁ, Mária Magdaléna. Ďalšie obohatenie zbierok Oravského múzea o textilné a odevné predmety, ktoré sú na Slovensku unikátne. In *Zborník Oravského múzea*, 2010, roč. 27, s. 127.

¹² ŠLANCAROVÁ, Věra. Středověký šperk. Brno, 2018, s. 69.

Obr. 2. Epitaf rodiny Horváth - Stansith (detail) z r. 1584, Strážky.
Foto: T. Tomašovičová (2020).

nie je na vyobrazení jasne čitateľný, pravdepodobne sú jeho súčasťou zlaté nite (tkanice), črtajúce sa pri oboch krajných postavách. Z domáceho prostredia zd'aleka nejde o unikátne vyobrazenia, naopak, zachytenie mladých dievčat s takouto úpravou účesu je pre prostredie meštianstva ale aj nižšej šľachty pomerne rozšírené.¹³

Konstrukčne išlo o pásy rôznej šírky (tzv. party „úzke“ alebo „široké“), ktoré mohli byť vystužené mosadznou obručou, alebo výstuhou organického pôvodu (plsti, kože dreva) a potiahnuté textilom.¹⁴ Použitá tkanina bola prispôbená možnostiam a estetickým preferenciám majiteľky – vyskytovali sa party z atlasu, zamatu, ale aj súkna.¹⁵ Je pravdepodobné, že farba podkladu korešpondovala so zvyškom odevu, prípadne išlo o komplementárne sa dopĺňajúce farebné variácie, keďže bohaté meštianky a aristokratky vlastnili obvykle viac kusov, ktoré po svojej smrti odkazovali ako predmety významnej materiálnej a estetickej hodnoty buď dcéram, obľúbeným známym, alebo služobníctvu.¹⁶

Na textilný podklad boli aplikované, respektíve našívané čipky, stuhy, kovové ozdoby, pliešky, stočené drôtičky v tvare špirálok, perly, alebo sklenené korálky, často vo forme celých šnúr. Charakteristické je olemovanie okraja perlami, prípadne celoplošné perlové výšivky z perál vytvárajúce geometrické alebo vegetabilné motívy, „na spôsob čipky“ (tzv. „perlové party“). K najzachovanejším odborne konzervovaným a aj čiastočne rekonštruovaným nálezom tohto typu patria party zo Svodína a Dolných Strhárov, ktoré sa nachádzajú vo fonde

¹³ Rovnaká úpravu účesu je zachytená aj na epitafe Petronely Zmeškalovej (r. 1600) – LUDIKOVÁ, Zuzana et al. *Renesancia : dejiny slovenského výtvarného umenia* (katalóg výstavy). Bratislava, 2009, s. 85; zo susedných Čiech uvádzame napr. epitaf bohatej meštianskej rodiny Sixta Mostníka (r. 1613): NACHTMANNOVÁ, Mezi tradicí a módou. *Odívání v Čechách od renesance k baroku*, s. 179.

¹⁴ LENGYELOVÁ, Život na šľachtickom dvore, s. 104.

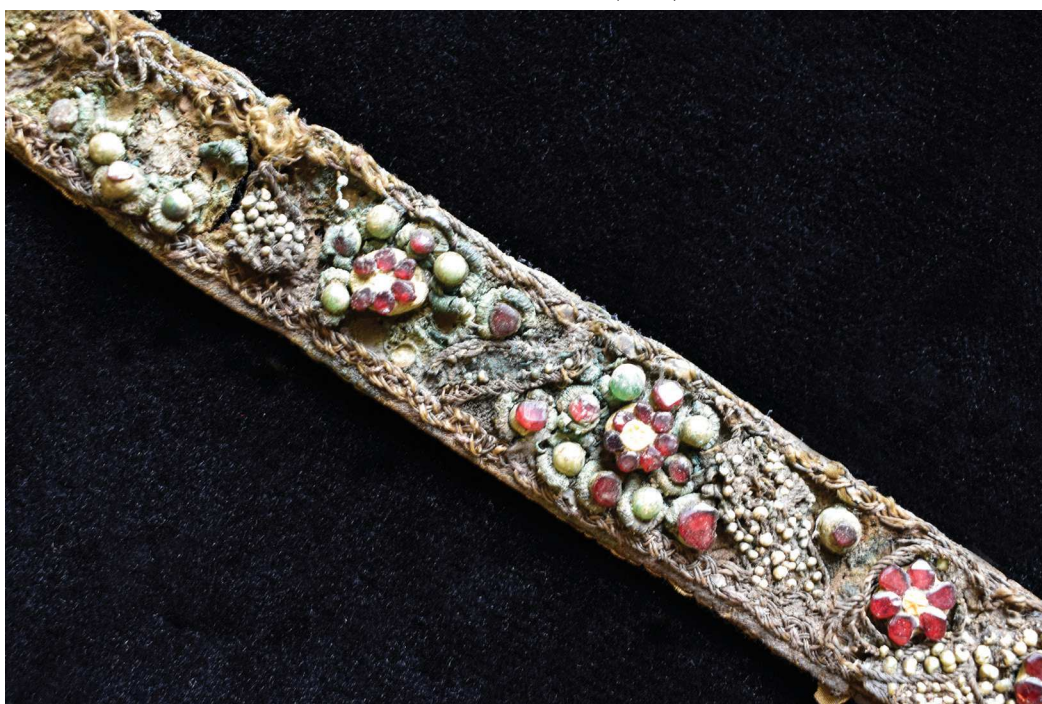
¹⁵ SOCHÁŇ, Pavel. Parta ako ozdoba hlavy slovenských diev. In *Časopis muzeálnej slovenskej spoločnosti*, 1931, roč. XXIII, s. 65-66.

¹⁶ SEDLÁK, Príspevok k stredovekému odevu a textilu na Slovensku, s. 506-518.

SNM – Archeologického múzea. Z príkostolného cintorína vo Svodíne pochádza celkom 5 párt nájdených v dievčenských hrobách, datovaných do obdobia novoveku, ktoré sa navzájom líšia výzdobou.¹⁷ Vo všetkých prípadoch boli na podkladovú textíliu aplikované ozdoby v tvare kvietkov s granátovými lupienkami a pozláteným plieškom v strede, prípadne s drobnými perličkami upevnenými na niektorých lístkoch. Priestor medzi ústrednými motívmi vyplňali rôzne zoskupené ozdoby z perál vytvárajúce krátke rovnobežné lemy, alebo viacnásobné vlnovky pokrývajúce celý povrch podkladu (obr. 3 – 4). Najozdobnejšie

Obr. 3. Perlová parta zo Svodína, 17. stor., rekonštrukcia.
Foto: T. Tomašovičová (2020).

Obr. 4. Perlová parta z Dolných Strhárov, novovek, stav po konzervovaní.
Foto: T. Tomašovičová (2020).

¹⁷ Z podobných nálezov z nášho územia spomeňme napríklad kolekciu 15 fragmentov párt pochádzajúcu z Nesvád. NEVIZÁNSKY, Gabriel – PROHÁSZKA, Péter. Stredoveký a včasnónovoveký kostolný cintorín v Nesvadoch. Nitra, 2018, s. 69, TAB. III., IX., XII., XXX., XXXI., XXXIV.

varianty reprezentujú exempláre s rubínovými (alebo granátovými) rozetami a boglármi – drobnými plastickými šperkmi kruhového tvaru (tzv. „ružicové party“). Nálezy takýchto nášiviek evidujeme v rámci celého územia bývalého Uhorska,¹⁸ pričom zo Slovenska patria medzi najluxusnejšie exempláre z Ruskej a nálezy z Lučenca, ktoré pravdepodobne patrili Anne Lošonciovej, manželke Žigmunda Forgáča (pochovaná v r. 1595).¹⁹ Na upevnenie party do vlasov slúžili súpravy viacerých ozdobných vlasových ihlíc s detailne vypracovanými guľovitými hlavičkami (obr. 5), alebo vyhotovené v jednoduchších variantoch.

Obr. 5. Ozdobné vlasové ihlice s guľatou hlavičkou, Svodín, 17. stor. SNM – Archeologické múzeum.
Foto: T. Tomašovičová (2020).

Hoci podľa ľudovej tradície smeli party nosiť len dievčatá a slobodné ženy, v 16. a 17. stor. predstavovali obľúbenú ozdobu hlavy, respektíve súčasť odevu aj u vydatých žien, predovšetkým medzi aristokraciou.²⁰ V niektorých prípadoch dokonca parta predstavovala svadobný dar, ktorý ženích odovzdával urodzenej neveste.²¹ Pôvodne textilné čelenky mohli byť pretvárané do podoby viace-

¹⁸ Nálezový celok z Csengeru obsahuje 49 kusov zlatých boglárov, zdobených emailom a filigránom. Podobné nálezy evidujeme aj z lokalít Debrecen, Boldva, Tiszaörvény, Szada. Porovnaj MÉRAI, „The True and Exact Dresses and Fashion, s. 71-73; HORVÁTH, A Tiszaörvényi pártá és pártáöv, s. 157-161; VALTER, Ilona. 16. századi, késő reneszánsz öltözetű leánya sírja Boldván. Archaeologiai Értesítő, 2012, roč. 137, s. 83-85.

¹⁹ KOLBA, Judit. A Losonci ékszerlelet. In Folia Archaeologica, 1989, roč. XL, s. 190-191, obr. 2.

²⁰ RADVÁNSZKY, Béla. Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. Budapešť, 1879, II diel, s. 102-105; s. 268-269.

²¹ Partu vyzdobenú kamienkami a šperkmi ako svadobný dar venoval František Nádašdy Anne Júlie Esterháziovej k príležitosti svadby konanej v r. 1644. DUCHOŇOVÁ, Diana. Palatín Mikuláš Esterházy. Dvorská spoločnosť a aristokratická každodennosť. Bratislava, 2017, s. 430.

rých navzájom pospájaných komponentov zdobených drahými kameňmi, alebo polodrahokamami. Takéto šperky boli vytvárané zlatníkmi ako súčasť celých súprav – tzv. parure, respektíve grand parure (čelenka, opasok, náušnice, náhrdelník a náramky) a zdobili nezahalené vlasy upravené do zložitého účesu (obr. 6). Mnohé portréty zobrazujú uhorské aristokratky aj v staršom veku s nezahalenými vlasmi, respektíve s účesom, do ktorého je zakomponovaná čelenka z precízne vypracovaných, zdobených článkov. Podobne ako v prípade párt bola fixovaná pomocou súpravy ihlíc. Módnym akcentom dopĺňajúcim celkový výraz typického uhorského odevu bol v aristokratickom prostredí prívesok upínajúci sa na stranu čelenky. Takéto súpravy aj s kazetami a v niektorých prípadoch s návrhmi jednotlivých komponentov sa zachovali v klenotnici rodu Esterháziocov²² (obr. 7). V tejto forme sa však s podobným šperkom v novovekom meštianskom prostredí nestretávame.

Typovú skladbu jednotlivých pokrývok hlavy váženej zemanky zachytáva napríklad súpis pozostalosti zemana Štefana Baraczkaya z Klobušíc z r. 1613. Podľa tohto prameňa sa v tretej truhle nachádza „jeden biely perlový klobúk poľský, jedna korunka do vlasov prámovaná perlami a granátmi, druhá korunka s perlami a pozlátenými drôtikmi s deviatimi boglárovými nášivkami... jedna parta zamatová červená so šiestimi boglarmi, v každom sú štyri malé perličky a šesť granátových nášiviek, ružičky perlové a zlaté zrnká okolo granátov a päť perlových ružičiek. Druhá parta z bielych perál...“.²³ Je evidentné, že autor testamentu dôsledne rozlišuje medzi pojmami „korunka“ a „parta“, avšak v rámci súčasného bádania charakteristiky spomínaných koruniek nie sú presne definované. T. Lengyelová uvádza, že korunky sa nosili na zadnej časti

Obr. 6. Čelenka z kovových článkov s ozdobným akcentom. Portrét Márie Thökölyovej (detail) z r. 1672, Forchtenstein.
Foto: T. Tomašovičová (2020).

Obr. 7. Návrh súpravy šperkov Márie Thökölyovej, 2. pol. 17. stor.
Zdroj: KÖPP, 2013, s. 39, obr. 37.

²² KÖPP, Margit. *Barocker Schmuck der Fürsten Esterhazy*. Eisenstadt: Schloss Esterházy, 2013, 46 s.

²³ KRIŽKO, Pavol. Súpis pozostalosti Štefana Baraczkaya z roku 1613. In *Slovenský letopis pre históriu, topografiu, archeológiu a etnografiu*, 1879, č. 3, s. 80-81.

hlavy a často sa na ne pripínal závoj.²⁴ Korunky sa začínajú v inventároch a testamentoch predovšetkým aristokratických žien objavovať až v závere 16. stor., avšak ich podobu poznáme len z archívnych prameňov. Je pravdepodobné, že v dvorskom prostredí čiastočne nahradili party, ktoré sa však úplne nevytratil a objavujú sa až do záveru 17. stor. Istý trend však môžeme sledovať: zatiaľ čo Katarína Károlyiová dostala pri svadbe v r. 1595 okrem štyroch perlových párt aj päť koruniek, ktorých obruče boli z tepaného zlata, ozdobené perlami a ružicami z drahokamov, súčasťou vena Barbory Thurzovej podľa inventáru spísaného v r. 1612 už parta nebola, nevesta však dostala 11 drahocenných koruniek.²⁵ V inventári cenností grófkyn Eufrozíny Balassovej z r. 1630 sa uvádzajú len dve korunky, na ktorých sú zlaté bogláre, z toho na jednej sedem veľkých a na druhej 28 menších rubínových ale žiadna parta.²⁶ Medzi prostým ľudom však party rozličných veľkostí a tvarov pretrvali ako súčasť dievčenského kroja, charakteristického pre jednotlivé regióny až do 19. stor., respektíve vo viacerých prípadoch sledujeme ich kontinuitu v rozličných formách až do súčasnosti.²⁷

Parta z Ruskej – historické súvislosti a proces rekonštrukcie

Pri vytváraní analogickej rekonštrukcie dievčenskej party z Ruskej je potrebné oboznámiť sa aspoň v širších súvislostiach s históriou rodu Dobóvcov. Najznámejší člen tohto rodu, Štefan sa narodil v r. 1502 v Serednom (Ukrajina). Počas svojho života používal prídomek „de Ruzka“ podľa rodového majetku, obce Ruská, ktorá sa nachádza na východnom Slovensku. Zúčastnil sa bitky pri Moháči a v turbulentnom pomoháčskom období hájil záujmy cisára Ferdinanda I., ktorý ho v r. 1548 vymenoval za Jágorského hradného kapitána. Štefan Dobó sa v r. 1550 oženil so Sáru Sulyokovou de Lekcse, s ktorou mal tri deti – synov Františka a Damiána a dcéru Kristínu. Štefan Dobó je známy predovšetkým ako hrdinský obranca Jágorského hradu, ktorý v r. 1552 obliehala osmanská armáda. Podľa tradície malo nepriateľské vojsko silu 80 000 mužov, proti ktorým stála posádka hradu v počte približne 2000 ľudí. Po 38 dňoch bojov obrana hradu napriek výraznej nepriateľskej prevahe vydržala a osmanské vojsko ustúpilo. Tieto udalosti vyvolali veľký ohlas medzi súčasníkmi a správy o hrdinoch z Jágru sa šírili po celej krajine. Štefan Dobó bol vymenovaný za sedmohradského vojvodu a získal titul baróna. Tento predstaviteľ politickej aj spoločenskej elity prezývaný aj „Herkules kresťanov“ zomrel v r. 1572 a pochovaný bol v krypte kostola v Ruskej.²⁸

V staršej, renesančnej časti dvojloďového kostola Povýšenia sv. Kríža v Ruskej prebiehal v r. 2006-2007 archeologický výskum vedený archeológom

²⁴ LENGYELOVÁ, Život na šľachtickom dvore, s. 104.

²⁵ SOCHÁŇ, Parta ako ozdoba hlavy slovenských diev, s. 69.

²⁶ DUCHOŇOVÁ, Inventár cenností grófkyn Eufrozíny Balassovej z roku 1630, s. 309.

²⁷ KRÁLIKOVÁ, Michaela – MALINA, Jaroslav. Pohřební ritus 16.-18. století na území střední Evropy (antropologicko-archeologická studie). Panoráma antropologie: biologické – sociální – kulturní. Brno, 2007, s. 144-148.

²⁸ NAGY, Zsuzsanna. Báró Ruszkai Dobó István / Barón Štefan Dobó z Ruskej. Trebišov: Múzeum a kultúrne centrum južného Zemplína, 2019, 94 s.; CHOVANEC, Ján. Štefan Dobó – Herkules kresťanov. Trebišov, 2010, 10 s.

Vlastivedného múzea v Trebišove, PhDr. Jánom Chovancom, PhD. Počas tohto výskumu bolo v mieste presbytéria odkrytých päť hrobov datovaných do obdobia 16. stor., ktoré obsahovali pozostatky členov rodu Dobóovcov. Porušený hrob nachádzajúci sa v drevenej rakve pri južnej stene kostolnej svätyne obsahoval pozostatky Štefana Dobóa a ako jediný bol v minulosti vykradnutý.²⁹ Na opačnej strane sa nachádzala rakva s pozostatkami jeho manželky Sárý, v ktorej sa našlo množstvo šperkov, korálikov, prsteňov ako aj fragmenty textilu.³⁰ V jej blízkosti sa nachádzal hrob mladej ženy so zachovaným torzom odevu – živôtika. V zvyšných dvoch hroboch umiestnených medzi Štefanom a Sárrou boli uložené pozostatky chlapca a mladého dievčaťa.

Identita dievčaťa nie je jednoznačne potvrdená, avšak s najväčšou pravdepodobnosťou išlo o dcéru Sárý a Štefana.³¹ Na základe nálezových okolností je možné usudzovať, že bola pochovaná v odevu „španielskeho typu“ obľúbeného v prostredí Uhorskej aristokracie predovšetkým v 16. stor.³² Na hlave mala partu zdobenú piatimi zlatými nášivkami – boglármi. Z ďalších šperkov spomeňme dva zlaté prstene, náramky, koráliky z koralu, perličky a striebornú retiazku.³³

Tieto nálezy boli následne deponované v Múzeu a Kultúrnom centre Južného Zemplína v Trebišove, kde je časť z nich vystavená v rámci expozície „Klenotnica rodiny Štefana Dobóa“. Pri štúdiu nálezov pochádzajúcich z hrobu mladého dievčaťa sme sa primárne zamerali na päť takmer identických boglárov, ktoré tvorili určujúci atribút celej party. Ide o drobné predmety zdobené štyrmi perličkami, emailom a filigránom. Bogláre sú vytvorené zo zlatých plieškov v podobe troch ramien a troch kruhových polí. V strede klenotu je perlička vsadená do valca zo zvinutého zlatého pliešku. Vo viacerých prípadoch pôvodné zdobenie emailom chýba. Všetky tri ramená sú ukončené zlatou heraldickou ľaliou. Do stredu každého kruhového poľa je zasadená jedna perlička a jeho obvod zdobí filigránová výzdoba. Každé pole je ukončené strapcom, ktorý pozostáva z troch buniek vyplnených tmavomodrým emailom a jednej zlatej bodky. Z bokov kruhových polí vyrastajú smerom von z klenotu zlaté lístky. Na zadnej strane nášivky sa nachádza zlatý drôt v tvare oblúčika, ktorý slúžil na prichytenie klenotu k textilnej čelenke. Priemer všetkých boglárov je identický – 28,3 mm a hmotnosť kolíše medzi 2,04 až 2,19 g.³⁴

²⁹ Nálezová situácia naznačuje, že pri vyberaní opaskovej garnitúry a pobočnej zbrane došlo k porušeniu kostí v oblasti panvy a brucha. TIRPÁKOVÁ, Ľudmila – ŠNAJDER, Jakub. Klenotnica rodiny Štefana Dobóa. Trebišov, 2019, 15 s. Výskumná dokumentácia žiaľ, doteraz nebola realizátorom výskumu odovzdaná.

³⁰ CHOVANEC, Štefan Dobó – Herkules kresťanov, s. 9-10.

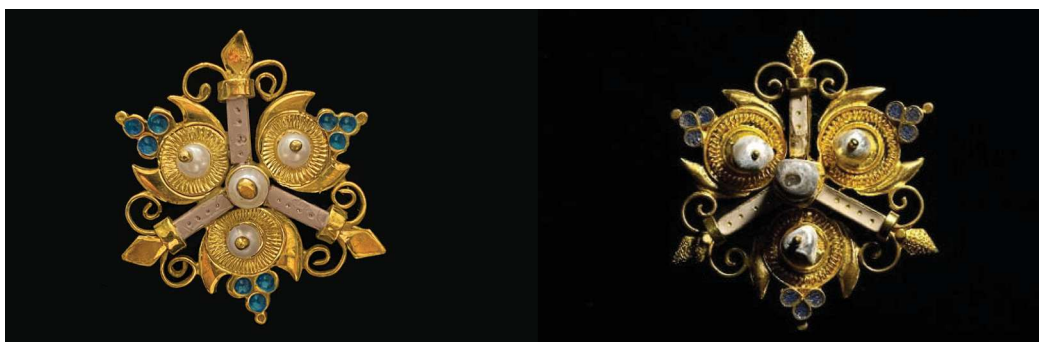
³¹ TIRPÁKOVÁ – ŠNAJDER, Klenotnica rodiny Štefana Dobóa, s. 12.

³² TOMAŠOVIČOVÁ, Terézia – ULÍČNÝ, Pavol. Aristokratický odev v novovekom Uhorsku – vybrané aspekty problematiky. In *Monument revue*, 2020, roč. 9, č. 1, s. 82-89; EMBER, Mária. XVI-XVII. századi ruhadarabok a sárospataki kriptákbold. In *Folia archaeologica*, 1968, roč. 19, s. 151-183.

³³ Za tieto informácie ako aj nadštandardnú spoluprácu pri štúdiu jednotlivých nálezov ďakujem Mgr. Ľudmile Šnajderovej.

³⁴ ŠNAJDEROVÁ, Ľudmila – ŠNAJDER, Jakub. Renesančné šperky a fragmenty textílií z rodinnej hrobky baróna Štefana Dobóa z Ruskej a využitie moderných technológií na príklade expozície Klenotnica rodiny Štefana Dobóa. In MARCINOVÁ, Júlia (ed). *Kultúrne dedičstvo v 21. storočí*, 2020, s. 121-122.

Po detailnom rozkreslení v grafickom CAD programe boli podľa vytvorených podkladov vyrezané jednotlivé časti zlatých plieškov, ktoré boli vzájomne zletované zlatou spájkou. Následne sa naletovali drobné obrúčky upevňujúce perly. Po nanesení tenkej vrstvy emailu na vzniknutý podklad a jeho vypálení boli osadené štyri riečne perly. Perly, či už morské alebo riečne, boli v novovekom šperkárstve veľmi obľúbené, vo všeobecnosti symbolizovali čistotu a nevinnosť, preto je ich použitie v rámci šperkov ale aj na odevných komponentoch (predovšetkým u mladých žien) charakteristické. Hoci v tomto období už zaznamenávame aj existenciu umelých perál vyrábaných zo sklenených guľčiek plnených zmesou rybích kostí a vosku,³⁵ všetky perly pochádzajúce z hrobu mladého dievčaťa sú pravé – rovnako tak aj exempláre použité na našich kópiách (obr. 8).

Obr. 8. vľavo - technologická a materiálová kópia boglára z Ruskej; vpravo – originál pochádzajúci z hrobu mladého dievčaťa z Ruskej, 2. pol. 16. stor., Múzeum a Kultúrne centrum južného Zemplína v Trebišove.
Foto: T. Tomašovičová (2021, 2019).

Pri vytváraní samotného podkladu party sa ako najväčší problém javila jeho úplná absencia v rámci nálezovej situácie. Žiaľ, ide o rýchlo degradujúci materiál, preto sme sa pri stanovovaní metrických a materiálových charakteristík museli plne spoľahnúť na známe, dobre zdokumentované, vyššie spomínané analógie. Šírka párt s boglármi kolíše vo väčšine nám známych prípadoch od 2 do 4 cm, pričom často je takmer zhodná s priemerom jednotlivých nášiviek. Stanovenie dĺžky komplikuje vo väčšine prípadov stav zachovania, avšak predpokladáme, že je závislá nie len od obvodu hlavy nositeľky, ale aj od spôsobu upevnenia do účesu. V našom prípade, vychádzame z dostupných analógií známych z nášho územia a obvodu hlavy jedinca v detskom, respektíve juvenilnom veku.³⁶ Za podkladový materiál sme zvolili hodvábný zamat, vyskytujúci sa nie len vo funerálnych kontextoch strednej a vyššej šľachty (napr. odev Sára Sulyokovej de Lekcse), ale aj na mnohých zachovaných a reštaurovaných ženských aristokratických odevoch.³⁷ V tomto bode sme narazili na problém, či proces vytvárania rekonštrukcie ukončiť pripevnením boglárov jemným zlatým drôtikom k textilnému podkladu,

³⁵ VAŇKOVÁ, Lenka. Renesančný šperk. In LUKÁŠOVÁ, Eva et al. (ed). Podoby a príbehy renesanční šlechty. Kroměříž, 2017, s. 25.

³⁶ Za konzultáciu ďakujem Mgr. Helene Kosnáčovej, PhD.

³⁷ ŠNAJDEROVÁ – ŠNAJDER, Renesančné šperky a fragmenty textílií z rodinnej hrobky baróna Štefana Dobóa z Ruskej a využitie moderných technológií na príklade expozície Klenotnica ro-

alebo sa pokúsiť o dekorovanie celého povrchu, nakoľko archeologické nálezy jednoznačne dokladajú, že boglárové party okrem samotných kovových nášiviek zdobila precízna celoplošná výzdoba. Samozrejme, v múzejnej praxi sa objavuje viacero prístupov k rekonštrukcii – od aplikácie boglárov na nezdobený novovytvorený podklad a čiastočnú rekonštrukciu celého povrchu, až po vytvorenie „ideálnej“ hypotetickej rekonštrukcie s doplnením chýbajúcich komponentov.³⁸ V prípade ich výraznejšej absencie je však historická autenticita a výpovedná hodnota takéhoto výtvoru potlačená do úzadia snahou o vizuálnu atraktivitou ako aj subjektívnym prístupom samotného tvorca, respektíve autora. Na základe podnetnej interdisciplinárnej diskusie³⁹ sme zvolili prvú, historicky „úprimnejšiu“ možnosť vychádzajúcu predovšetkým zo štúdia konkrétnej nálezovej situácie. Dekorovanie zostávajúceho povrchu – aspoň náznakovito sme si však celkom neodpustili a na tento účel sme využili 21 kusov pravých riečnych perál, ktoré boli dokázateľne súčasťou nálezového celku. Samozrejme, v tomto prípade do procesu rekonštrukcie vstupuje istá miera subjektivity, nakoľko každý zachovaný exemplár je v podstate originálom a aj keď môžeme konštatovať isté výzdobné preferencie, dva rovnaké, ani podobne vyhotovené kusy neeviduujeme. Veľmi časté je lemovanie celého obvodu party (ručnou výšivkou alebo našitou čipkou, bortňou alebo prámom⁴⁰) a predelenie jej vnútorného priestoru na pravidelné menšie (štvorcové, obdĺžnikové, prípadne kosoštvorcové) polia⁴¹. Výzdobné motívy bývajú v jednotlivých poliach zhodné, prípadne sa navzájom striedajú dva rôzne a môžu byť vytvorené viacerými technikami. Ide o vystupujúce ornamenty z kombinovaných materiálov: perlových šnúr, korálikov, plieškov alebo farebných očiek doplnených drobnými stočenými trubičkami (bouillonmi), veľmi častým bolo vytvorenie motívu kvetu s viacerými okvetnými lupienkami koncentricky usporiadanými okolo centrálného prvku (drahokamu, polodrahokamu, perly, korálika...). Vzhľadom na absenciu týchto prvkov v nálezovom súbore z Ruskej naznačenie takýchto polí nie je viditeľné, napriek tomu sa na ploche cyklicky opakuje aplikácia boglárov pripevnených zlatými drôtkami

diny Štefana Dobóa, s. 119; PÁSZTOR, Emese et al. *Textiles from the Esterházy Treasury*. Budapest, 2013, s. 132-142.

³⁸ DRENKO, Zaniknutý kostol vo Svodíne, s. 160, obr. 1, 3; DRENKO, Archeologický výskum v Dolných Strhároch, s. 120, obr. 15; POLÁKOVÁ, Zuzana. *Stredoveké až novoveké kostolné cintoríny z územia dnešného Slovenska a dôrazom k historickým regiónom Gemera, Malohontu a Novohradu*. Nепublikovaná dizertačná práca. Bratislava – Nitra, 2015, obr. 22.

³⁹ Za usmernenie ďakujem reštaurátorke Maďarského národného múzea v Budapešti, Boglárke Lengyel, ktorá sa zameriava na rekonštrukciu ženských pokrývok hláv z 16. a 17. stor. Z viacerých štúdií v rámci problematiky napr.: LENGYEL, Boglárka. Két 16. századi fémfonalas pártá anyagvizsgálata, készítés-technikája és restaurálása. In VARGA, Máté (ed.) *Fiatál Középkoros Régészek IV. Konferenciájának Tanulmánykötete*. Kaposvár, 2013, s. 191-204; LENGYEL, Boglárka. Pártás kislány a hódoltság korából. A gödöllői pártá rekonstrukciója. [Fetița cu cunună din epoca ocupației otomane. Reconstrucția cununii din Gödöllő]. In Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek, 2019, roč. 19, s. 19-26.

⁴⁰ Šnúra alebo tkanica našitá na povrchu textílie ako dekoratívny, prípadne plochu deliaci prvok.

⁴¹ Napr. NEVIZÁNSKY – PROHÁSZKA, *Stredoveký a včasnonovoveký kostolný cintorín v Nesvadoch*, obr. 17; MÉRAI, „The True and Exact Dresses and Fashion“, obr. 62-67.

(ústredný motív), ktorý je doplnený drobným oblúbeným ornamentom v tvare kvetu so šiestimi okvetnými lupienkami vytvoreným z riečnych perál (obr. 9).

Obr. 9. Analogická kópia party z Ruskej.
Foto: T. Tomašovičová (2021).

Úprava účesu

Otázku, aká bola celková úprava účesu, ktorého súčasť tvorila parta, môžu zodpovedať len sporadické archeologické nálezy a výrazne početnejšie ikonografické pramene. Z uhorského prostredia pochádza podobný nález z Boldvy, kde sa v hrobe mladého dievčaťa podarilo identifikovať a zrekonštruovať pomerne zložitú úpravu vlasov.⁴² Tvorí ju ozdobná parta s 12 zlatými boglármi, pravými perlami, bouilónmi a 2 vrkočové „príčesky“ navzájom spletené prámom z kovo-

Obr. 10. Úprava účesu mladého dievčaťa z Boldvy – príčesky spletené do tvaru vrkočov ozdobené partou, rekonštrukcia, 2. pol. 16. stor.
Zdroj: VALTER, 2012, obr. 7.

vých nití (obr. 10). Takto vytvorenú úpravu ešte zahaľoval závoj z jemnej tkaniny. Súčasťou účesu pochovanej bol v zmysle spomínanej symboliky aj veniec z drobných kvietkov. V prípade účesu Bohunky Lobkovickej zo Šternbergu (1604), ktorý sa zachoval ako vlasový sklap boli použité len pravé vlasy bez pridaných výplní. Tvorí ho dva zapletané vrkoče, lemujúce tvár po stranách, ktoré sa na temene navzájom krížia. Vrkoče boli fixované a upevnené stužkami a krátkymi mosadznými ihlicami.⁴³ Oblubu tejto úpravy vlasov v širšom stredoeurópskom prostredí dokladajú aj viaceré ikonografické pramene zo záveru 16. a prvej polovice 17. stor.⁴⁴ S istotou môžeme vo všeobecnosti tvrdiť, že mladé dievčatá, respektíve ženy nosili vlasy starostlivo upravené a požadovaný tvar účesu bol

⁴² VALTER, 16. századi, késő reneszánsz öltözetű leányka sírja Boldván, s. 77–96.

⁴³ PILNÁ, Veronika. Oděv v západních Čechách 15. až 17. století. Plzeň, 2018, s. 108.

⁴⁴ Napr. KAHOUN, Karol. Staré umění: Stála expozice Galérie Petra Michala Bohúňa (katalóg výstavy). Liptovský Mikuláš 1992, obr. 56. Takmer identický účes s podobne štylizovanou čelenkou zo západného prostredia je zachytený na portréte mladej šľachtickej zo zámku Jaroměřice nad Rokytnou – vid'. LUKÁŠOVÁ, Eva et al. Podoby a příběhy. Portréty renesanční šlechty. Kroměříž, 2017, s. 173. Rovnakú úpravu vlasov (výraznú čelenku z kovových komponentov a spletený vrkoč okolo hlavy zdobený textilným prámikom) môžeme sledovať aj v prípade troch mladých dám zobrazených na obraze Hra šachu od Sofonisby Anguissoly z r. 1555, aktuálne v zbierkach Národného múzea v Poznani, inv. č. MNP FR 434.

v prípade potreby dokonca dosahovaný aj použitím výstuh, respektíve výplní vo forme falošných vrkočov. (vložiť obr. 11)

*Obr. 11. Analogická kópia party z Ruskej prezentovaná ako súčasť dobového účesu.
Foto: T. Tomašovičová (2021).*

Záver

Teoretická časť predkladaného príspevku ponúka komplexnejší obraz o unikátnych nálezoch novovekých ženských pokrývk hláv, respektíve špecifických vlasových ozdobách – uhorských partách, ktorých počet sa vďaka viacerým záchranným a systematickým výskumom za posledné desaťročia podstatne zvyšuje. Tieto predmety umeleckopriemyselného charakteru zďaleka neplnili len utilitárnu funkciu, naopak boli nositeľmi symbolického a komunikačného obsahu, jednoznačne chápaného členmi novovekej spoločnosti, pričom taktiež odrážali aj individuálne estetické preferencie nositeľky.

Praktickým výstupom je analogická rekonštrukcia ozdobnej party s boglármi, využívajúca novo vyhotovené kópie všetkých potvrdených prvkov nálezového súboru z Ruskej (5 ks zlatých boglárov, riečne perly, zlatý drôt). Táto charakteristická ozdoba hlavy bola nosená mladou členkou šľachtického rodu Dobóovcov, pravdepodobne dcérou Štefana Dobóa a Sára Sulyokovej de Lekcse. Na jej vytvorenie boli použité v maximálnej možnej miere dobové materiály a postupy (od voľby textílií cez materiál použitý na výrobu boglárov až po ručnú úpravu textilného podkladu). Parta je prezentovaná na buste s dobovou úpravou účesu, typickou pre aristokratické prostredie konca 16. stor., čo umožňuje vytvoriť si ucelenú predstavu o spôsobe jej nosenia v kontexte dobových zvyklostí (obr. 11).

Precízne vytvorená rekonštrukcia konkrétneho nálezu tak okrem iného poskytuje riešenie otázok sprístupnenia jednotlivých archeologických nálezov aj napriek čiastočnej absencii autentického materiálu, alebo v prípade, ak jeho stav dlhodobé vystavenie neumožňuje.

Zoznam použitých prameňov a literatúry:

Monografie a zborníky ako celok:

- DUCHOŇOVÁ, Diana. Palatín Mikuláš Esterházy. Dvorská spoločnosť a aristokratická každodennosť. Bratislava: Historický ústav SAV, 2017.
- EGAN, Geoff – PRITCHARD, Frances. Dress Accessories c. 1150 – c. 1450. London: Boydell Press 2018.
- HAJNÁ, Milena. Šaty chodící. Každodennost a symbolika ve šlechtickém šatníku raného novověku. České Budějovice: Národní památkový ústav 2016.
- CHOVANEK, Ján. Štefan Dobó – Herkules kresťanov. Trebišov: Vlastivedné múzeum v Trebišove, 2010.
- KAHOUN, Karol. Staré umenie: Stála expozícia Galérie Petra Michala Bohúňa (katalóg výstavy). Liptovský Mikuláš 1992.
- KOPP, Margit. Barocker Schmuck der Fürsten Esterhazy. Eisenstadt: Schloss Esterházy, 2013.
- KRÁLIKOVÁ, Michaela – MALINA, Jaroslav. Pohřební ritus 16.-18. století na území střední Evropy (antropologicko-archeologická studie). Panoráma antropologie: biologické – sociální – kulturní. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2007.
- LENGYELOVÁ, Tünde. Život na šľachtickom dvore. Bratislava: Slovart, 2016.
- LUDIKOVÁ, Zuzana (et al.). Renesancia : dejiny slovenského výtvarného umenia (katalóg výstavy). Bratislava: Slovenská národná galéria v Bratislave, 2009.
- LUKÁŠOVÁ, Eva et al. Podoby a příběhy. Portréty renesanční šlechty. Kroměříž : Národní památkový ústav, 2017.
- MÉRAL, Dóra. „The True and Exact Dresses and Fashion“ BAR International Series 2078, 2010.
- NAGY, Zsuzsanna. Báró Ruszkai Dobó István / Barón Štefan Dobó z Ruskej. Trebišov: Múzeum a kultúrne centrum južného Zemplína, 2019.
- NACHTMANNOVÁ, Alena. Mezi tradicí a módou. Odívání v Čechách od renesance k baroku. Praha: Národní památkový ústav 2012.
- NEVIZÁNSKY, Gabriel – PROHÁSZKA, Péter. Stredoveký a včasnorenesančný kostolný cintorín v Nesvadoch. Nitra: Archeologický ústav SAV, 2018.
- PÁSZTOR, Emese. et al. Textiles from the Esterházy Treasury. Budapest: Museum of Applied Arts, 2013.
- PILNÁ, Veronika. Oděv v západních Čechách 15. až 17. století. Plzeň: Národní památkový ústav, 2018.
- ŠLANCAROVÁ, Věra. Středověký šperk. Brno: Masarykova univerzita 2018.
- TIRPÁKOVÁ, Ľudmila – ŠNAJDER, Jakub. Klenotnica rodiny Štefana Dobóa. Trebišov: Múzeum a Kultúrne centrum Južného Zemplína v Trebišove, (2019).

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:

- BAXA, Peter – GLASER-OPITZOVÁ, Renáta. Prvé výsledky výskumu cintorína pri kostole sv. Margity v Kopčanoch. In Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja 8, 2004, s. 17-25.
- BEDNÁR, Peter – KVASNICOVÁ, Magdaléna – RATIMORSKÁ, Priska. Komárno – bývalá rezidencia a kolégium jezuitov. In Archaeologica historica 2005, roč. XXX, s. 149-163.
- BIRKUŠOVÁ, Sylvia – BLONSKA, Anna - PILNÝ, Ivan. Výber základných pojmov, materiálov a postupov používaných pri reštaurovaní textilu. In BIRKUŠOVÁ, Sylvia (ed.). Rub i líce liturgických textílií. Bratislava: Vysoká škola výtvarných umení v Bratislave 2016, s. 209-217.
- DRENKO, Zoltán. Zaniknutý kostol vo Svodíne. In Zborník SNM – Archeológia, 2003, roč. XCVII, s. 149-170.
- DRENKO, Zoltán. Archeologický výskum v Dolných Strhároch. In Zborník SNM – História, 1982, roč. LXXVI, s. 105-130.

- DUCHOŇOVÁ, Diana. Inventár cenností grófký Eufrozíny Balassovej z roku 1630. In *Historické rozhľady* 2005, roč. II, s. 305-309.
- EMBER Mária. XVI-XVII. századi ruhadarabok a sárospataki kriptákból. In *Folia archaeologica* 1968, roč. 19, s. 151-183.
- HORVÁTH, Béla. A Tiszaörvényi pártá és pártáöv. In *Folia Archaeologica* 1970, roč. XXI, s. 157-167.
- KOLBA, Judit. A Losonci ékszerlelet. In *Folia Archaeologica*, 1989, roč. XL, s. 175-194.
- KŘÍŽOVÁ, Alena. Ozdoba, okrasa, šperk (Několik poznámek k terminologii a k obsahu pojmu). In *Folia Ethnographica* 2005, roč. 39, s. 17-25.
- LENGYEL, Boglárka. Két 16. századi fémfonalas pártá anyagvizsgálata, készítés-technikája és restaurálása. In: VARGA, Máté (ed.) *Fiatal Középkoros Régészek IV. Konferenciájának Tanulmánykötete*. Kaposvár 2013, s. 191-204.
- LENGYEL, Boglárka. Pártás kislány a hódoltság korából. A gödöllői pártá rekonstrukciója. [Fetița cu cunună din epoca ocupației otomane. Reconstrucția cununii din Gödöllő]. In *Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek*, 2019, roč. 19, s. 19-26.
- SEDLÁK, Vincent. Príspevok k stredovekému odevu a textilu na Slovensku. In *Slovenský národopis*, 1968, roč. 16, č. 4, s. 506-518.
- SOCHÁŇ, Pavel. Parta ako ozdoba hlavy slovenských diev. In *Časopis muzeálnej slovenskej spoločnosti*, 1931, roč. XXIII, s. 65-79.
- ŠNAJDEROVÁ, Ľudmila – ŠNAJDER, Jakub. Renesančné šperky a fragmenty textílií z rodinnej hrobky baróna Štefana Dobóa z Ruskej a využitie moderných technológií na príklade expozície Klenotnica rodiny Štefana Dobóa. In MARCINOVÁ, Júlia (ed.) *Kultúrne dedičstvo v 21. storočí*. Žilinská univerzita v Žiline, 2020, s. 109-140.
- TOMAŠOVIČOVÁ, Terézia – ULÍČNÝ, Pavol. Aristokratický odev v novovekom Uhorsku – vybrané aspekty problematiky. In *Monument revue* 2020, roč. 9, č. 1, s. 82-89.
- VALTER, Ilona. 16. századi, késő reneszánsz öltözetű leányka sírja Boldván. *Archaeologiai Értesítő*, 2012, roč. 137, s. 77-96.
- VANKOVÁ, Lenka. Renesančný šperk. In LUKÁŠOVÁ, Eva et al. (ed.) *Podoby a příběhy renesanční šlechty*. Kroměříž: Národní památkový ústav. 2017, s. 25-31.
- ZUBERCOVÁ, Mária Magdaléna. Ďalšie obohatenie zbierok Oravského múzea o textilné a odevné predmety, ktoré sú na Slovensku unikátne. In *Zborník Oravského múzea*, 2010, roč. 27, s. 121-127.

Nepublikované práce:

- HUDÁKOVÁ, Mária – HUDÁK, Matúš – TIMURA, Juraj. Hrabušice. Výmena bleskozvodov na rímskokatolíckom farskom kostole Sv. Vavrinca. Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu č. 2/2019. Múzeum Spiša, Spišská Nová Ves 2019.
- POLÁKOVÁ, Zuzana. Stredoveké až novoveké kostolné cintoríny z územia dnešného Slovenska a dôrazom k historickým regiónom Gemera, Malohontu a Novohradu. Nepublikovaná dizertačná práca. Bratislava – Nitra 2015.

Dobové tlače:

- KRIŽKO, Pavol. Súpis pozostalosti Štefana Barackaya z roku 1613. In *Slovenský letopis pre históriu, topografiu, archeológiu a etnografiu*, 1879, č. 3, s. 76-82.
- RADVÁNSZKY, Béla. Magyar családelet és háztartás a XVI. és XVII. században. Budapest, 1879, II diel, 355 s.

Počet slov: 5 620

Počet znakov (vrátane medzier): 40 406